

Лавриненко С.Т.

Фольклороправова інтерпретація договорів: семантико-когнітивний аспект

Лавриненко Світлана Томівна, кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри сучасної української мови

Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. У статті здійснено семантичну реконструкцію зафіксованих українським фольклором моделей договірних взаємин. На матеріалі народних казок розглянуто мовні знаки угод різних типів. Застосування когнітивно-інтерпретативної методики дозволило довести, що лінгвокультуреми, співвідносні з фольклорними уявленнями про договірні прецеденти, спираються на іменні та дієслівні характеристики взаємовигідних контактів, пов'язаних із укладанням шлюбу, купівлею, продажем, даруванням, спадкуванням, трудовими зобов'язаннями, наданням послуг тощо.

Ключові слова: лінгвокультурологія, когнітивна інтерпретація, договір, український фольклор

Огляд наукової літератури свідчить, що, поряд з досягненнями у вивченні різноманітних аспектів людської сутності, світова гуманітаристика має потребу детального опрацювання підґрунтя соціально-філософських рефлексій як основи антропо-етнічної моделі у її багатопланових природно-соціальних зв'язках [8; 15]. Вивчення досвіду українських лінгвокультурологів, етнолінгвістів, лінгвофольклористів, когнітивістів [1; 2; 5; 7; 11; 13] дозволяє звернутися до розгляду мовних об'єктивізацій різних форм правової реальності (форм буття права у вигляді ідей, елементів попереднього досвіду, фіксацій окремих норм, законів, соціальних взаємодій тощо) у фольклорному конструкті. Низка наших попередніх публікацій засвідчує, що аналіз мовного втілення різних рівнів правової реальності фольклорної традиції відкриває новий ракурс лінгвокультурологічних студій, який пов'язаний із висвітленням суб'єктно-антропологічних і ментально-ціннісних основ правових переконань українців [6].

Як вказував Дж. Фрезер, народна творчість є зліпком зі світу в тому вигляді, в якому він поставав у розумі первісних людей, і не виникає сумніву, що всі фольклорні уявлення, якими б абсурдними вони нам не здавалися, у свій час були звичними догматами [16]. Відтворюючи об'єктивну дійсність, народнопоетичний конструкт зафіксував уявлення про способи життя, форми праці і боротьби за існування, соціальний устрій. Цілком закономірно, що у різних жанрах фольклору знайшли відображення й елементи правових рефлексій, пов'язаних з формуванням понять про порядок, порушення порядку, вину, суд, покарання, різні договірні взаємини, що виразно характеризують опції відтвореного у фольклорі світу соціальних взаємодій. Мисленнєві стереотипи творців і носіїв фольклору містять елементи фольклороправової інформативності. За свідченням В. Проппа, західно-європейська наука зверталася до вивчення правових смислів фольклорних текстів [12]. Перспективність таких розвідок на українському матеріалі визнавали П. Чубинський та М. Максимович [9; 10; 17].

Метою статті є лінгвокультурологічний аналіз мовних маркерів етнодетермінованих уявлень про договірні взаємини, відтворених у народнопоетичному конструкті.

Предметом лінгвокультурологічного аналізу стали фольклорні тексти, представлені у виданнях: 1. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості [збірник текстів / упорядкування, передмова, статті та примітки О.Ю. Бріциної, Г.В. Довженок, С.В. Мишанича]. – К.:Веселка, 1989. – 615 с. 198. 2. Закувала зо-

зуленька : [антологія української народної творчості / упорядкування, передмова та примітки Н. С. Шумади]. – К. : Веселка, 1989. – 578 с.

Аналіз лінгвокультурних маркерів угод, відтворених у різних жанрах народнопоетичного конструкта, здійснюється з опорою на когнітивно-інтерпретативну методику, що зорієнтована на представлення словесного значення як результату концептуалізації. Концептуалізація поряд із категоризацією є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови [7, с. 303]. Концептуалізація культуроправових уявлень про угоди спирається на систему дієслівних, іменних та пропозиційних індексацій, які узагальнено фіксують факти досягнення контрагентами консенсусу.

Договір – угода двох або більше сторін про встановлення, зміну чи припинення відповідних прав і обов'язків, що передбачає втілення погоджених дій особами, наділеними право- та дієздатністю. Договір є способом організації міжлюдських стосунків, у межах якого інтерес однієї сторони задовольняється лише шляхом реалізації зацікавлень протилежної сторони. Імпульсом для ініціації договору є волевиявлення людей, втілене у конклюдентні дії (від лат. conclude – укладаю, роблю висновок). Договірні відносини справедливо вважаються універсальними чинниками суспільного буття, опосередковуючими ланками між суб'єктами, що бажають досягти порозуміння. Власне факт існування договорів є виявом нормативно-правової тенденції в суспільстві. Договір є підставою виникнення, зміни та припинення правовідносин, у яких сторони контактують між собою шляхом реалізації взаємних прав і обов'язків [15, с. 15]. Фольклороправові знаки договірних взаємин відображають народне розуміння світу соціальних взаємодій. У розглянутих текстах договори представлені як культуроправові прецеденти, результати спільно осмислених вольових рішень сторін, втілених за умов взаємопогодженості зустрічних інтересів. Відтворені народнопоетичним масивом рецепції прообразів угод фіксуються мовними знаками, співвідносними з уявленнями про диференціацію ролей учасників домовленостей, способи оприлюднення фактів досягнення консенсусу, етапність формулювання умов взаємодій, визначення термінів чинності та ступеня ризикованості міжсуб'єктних стосунків, які характеризуються безеквівалентністю чи відплатністю.

Оскільки угоди породжуються вольовими настановами, орієнтованими на виникнення певних наслідків, 75% вербальних характеристик взаємовигідних домо-

вленостей включають дієслівні форми відповідного смислового наповнення. Тематичні групи розглянутих одиниць окреслюють коло різновидів договірних сценаріїв, відтворених українською народною творчістю.

1. Маркери фактів досягнення згоди становлять 22% характерних для фольклорної традиції дієслів, словникові значення яких відповідають уявленням про договірну практику.

Домовитися – 8%: «Як вилікуєш нас усіх і мою жінку – віддам півкоролівства, а ні – то вб'ю тебе... Домовилися» [3, с. 155]. Домовлятися, домовитися – ведучи попередні розмови, переговори, досягати певної умови, вирішувати що-небудь [14, т. 2., с. 365].

Договоритися – 5%: «Принц був файний, і Марійка полюбила його. Договорилися про свадьбу. І така свадьба була, що ніхто такої нене видів.» [4, с. 184]. Договоритися – приходити до згоди шляхом переговорів; домовлятися [14, т. 2., с. 341].

Дорадитися у значенні «домовитися» – 1%: «Дорадилися, що підуть по світах шукати собі щастя» [3, с. 371]. Радитися – спільно обговорювати які-небудь питання, обмірковувати що-небудь з кимсь [14 т. 8., с. 429].

Погодитися – 4%: «Другий царевич стрельнув – звилась стріла нижче хмари, вище лісу та упала у княжецький двір. Князівна на той час на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку і понесла до батька: – Яку я, таточку, гарну стрілку найшла! – Не оддавай же її, – каже князь, – нікому, тільки хіба оддай тому, хто тебе дружиною візьме. От приїжджає і другий царевич, просить стрілку. Вона сказала так, як і та. І цей каже: – Я тебе візьму. Погодилися, поїхав» [4, с. 149]. Погоджуватися, погодитися – 1. Давати згоду. 2. Приходити до згоди; порозуміватися. 3. Бути згодним з ким-, чим-небудь; визнавати що-небудь правильним, доречним; підтримувати когось. [14, т. 6., с. 716].

Згодитися – 4%: «Згодилася цариця піти до моря» [4, с. 170]. Згодитися – 1. Давати згоду. 2. Виразити, підтверджувати свою згоду, визнаючи що-небудь правильним, доречним. 3. Приходити до згоди, домовлятися, зговорюватися про що-небудь. [14, т. 3. с. 517].

2. Маркери домовленостей, що передбачають еквівалентний або товарно-грошовий обмін, становлять 39% використаних у казках дієслів, словникові значення яких збігаються з уявленнями про договірну практику.

Купити – 8% : «А другого дня пішов Петро на базар, купив там трохи не рантух бубликів...» [4, с. 277]. «Побудував собі хату нову, купив корову. поле» [4, с. 208]. «Пішов у місто, дещо покупив» [4, с. 165]. «Щоби ти, йдучи додому, не посмів ні з ким знайомитися і купляти живого звіра або чоловіка» [4, с. 95] «Через кілька днів знов поїхав до міста й накупив дітям і вбратися і взутися» [4, с. 165]. «Вона погостювала трохи, дала батькові грошей та й поїхала в город, купила там соба будинок і зажила панією» [4, с. 175]. Купити, купувати – Придбавати за гроші [14, т. 4., с. 405].

Продати – 8%: «Ну, поїхав він у чужі далекі землі, товар свій добре попродав...» [3, с. 229]. «Чоловік у хаші дрова рубав і возив продавати» [4, с. 182]. Продати, продавати – Віддавати який-небудь товар в обмін на гроші або на інший товар; протилежне купувати [14, т. 8., с. 164].

Відкупити – 2%: «Просив же, аби ти не купляв нічого живого, а ти відкупив братів з кінями» [4, с. 97]. Відкупити – перекуповувати в когось щось раніше ним придбане [14, т. 1., с. 598].

Відпродати – 2%: «Слухай, орендарю, де ти таких рубачів найняв?...– Слухай, мені треба дров нарубати, відпродай мені їх [4, с. 95]. Відпродати, відпродувати – продавати вже куплене; перепродувати [14, т. 1., с. 624].

Торгуватися – 5%: «Отут я поторгуюся. Куплю відразу сто!» [3, с. 345]. «Ідуть вони з жінкою на торг і корову ведуть. Тільки прийшли, а їх обступили з усіх боків купці, бо кращої корови як у них, у той день не трапилося. Жінка торгується, а Микола роздивляється... А Микола з жінкою продали корову і повернулися додому...» [4, с. 247]. Торгуватися – 1. Домовляючись про ціну під час купівлі та продажу, укладання торгової або іншої угоди, добиватися взаємних поступок. 2. Сперечатися, домагаючись поступок собі в чомусь або поступаючись комусь чим-небудь [14, т. 10., с. 203].

Сторгуватися – 4%: «Сторгувалися за сто дукатів» [4, с. 95] «Сторгувалися з дідом, і дід корову продав» [3, с. 395]. Сторгуватися, сторговуватися – торгуючись, домовлятися з ким-небудь про ціну [14, т. 10., с. 732].

Помінятися – 5%: «– Поміняй мені коня на корову! – Давай! Помінялися» [4, с. 271]. Помінятися – зробити взаємний обмін чим-небудь таким самим [14, т. 7., с. 124]. Поміняти – віддавши, одержати натомість когось, що-небудь; обміняти [14, т. 7., с. 124].

Міняти – 5%: «Лука тоді якось тяжко встав і почав розповідати все від початку до кінця: як він красно зміняв воли на коня, коня на гуску, гуску за камінь...» [4, с. 267]. «Я приїхав до Білого царя, а він сказав, що може поміняти Золотого птаха на твого Дурфекету» [4, с. 93]. Міняти – Віддаючи, одержувати натомість когось, що-небудь; обмінювати [14, т. 4., с. 743]. Поміняти – Віддавши, одержати натомість когось, що-небудь; обміняти [14, т. 7., с. 124].

3. Маркери угод про безеквівалентну передачу / прийняття цінностей становлять 14% адаптованих казками дієслів, словникові значення яких збігаються з уявленнями про договірну практику.

Подарувати (дати) – 4%: «Дам я тобі корову, нехай твої діти молоко їдять. Веде чоловік корову додому радий-радісінкий. Зустрічає його один багач, питає, де корову взяв. Розказав чоловік і багатому, як йому пан корову подарував» [3, с. 380]. Подарувати – 1. Дати, віддати що-небудь комусь назавсім, безплатно. 2. Наділити ким-, чим-небудь, обдарувати [14, т. 6., с. 734].

Дарувати – 4%: «Коли ти поборов мене, то я тобі дарую усе моє добро і мою дочку бери собі заміж» [4, с. 87]. Дарувати – 1. кому, перех. Передавати що-небудь у власність як подарунок. 2. ким, чим, перех., розм. Наділяти, обдаровувати [14, т. 2., с. 213].

Передати (у значенні «дарувати», «дати») – 1%: «А за Івана віддав молодшу доньку й передав на нього своє царство» [4, с. 85]. Передавати – Віддавати що-небудь своє, від себе і т. ін. в чисть відання, володіння. // Передоручати кому-небудь свої справи, повноваження, обов'язки. // Залишати кому-небудь щось після себе у спадщину. Передавати (передати) у власність кому – робити господарем когось-небудь іншого [14, т. 6., с. 161].

Заповіді – 3%: «Тато мій теж були порядний чоловік, – аж заплакав циганчук, – адить, недаром вони, як вмирили, то заповіли вам все своє багатство...» [4, с. 247]. Заповідати, заповіді – 1. Висловлювати свою передсмертну волю. // Залишати що-небудь комусь після своєї смерті у спадок [14, т. 3., с. 269].

Перебрати (у значенні «успадкувати») – 3%: «Як відсвадьбували, молоді залишилися жити в царському палаці. ...Цар з царицею були старенькі. І хоч мали свого лікаря, коли прийшов час помирати цареві, ніякі ліки не помогли. Цариця дуже збанувала за чоловіком і скоро померла. Та й отець Марійки був вироблений у лісах, заслаб і помер. Царський син перебрав царство» [4, с. 184]. Перебирати – брати у кого-небудь, приймати, одержувати від когось [14, т. 6., с. 125].

4. Маркери угод про тимчасове використання / передачу цінностей становлять 10 % зафіксованих у казках дієслів, словникові значення яких збігаються з уявленнями про договірну практику.

Позичати – 6%: «Позичив багач грошей від своїх родичів, та й заплатив Іванкові за всі три роки його служби» [4, с. 257] «Я проживаю тільки один золотий, другий зичу, а третім борг сплачую» [4, с. 227]. Позичати, позичити – 1. Брати щось у борг у кого-небудь. // Брати що-небудь у когось у тимчасове користування. 2. Давати щось у борг кому-небудь. // Давати що-небудь комусь у тимчасове користування [14, т. 6., с. 816].

Винайняти (орендувати) – 2%: «Живуть обоє у винаймленій хаті, їсти нема що» [4, с. 211]. Винайняти, винаймати – Наймати що-небудь, орендувати [14, т. 1., с. 438].

Заложити – 2%: «А як треба було йти у темницю, чужий цар замість себе заложив свою красну донечку» [3, с. 327]. «А він замість себе заложив мене» [3, с. 328]. Заложити – Те саме, що закласти [14, т. 3., с. 193]. Закладати, закласти [14, т. 3., с. 145–146] – віддавати що-небудь у заклад за позичені гроші.

5. Маркери угод про надання / отримання послуг становлять 15 % вживаних у казках дієслів, словникові значення яких відповідають уявленням про договірну практику.

Найняти – 7%: «Цар Чорнокнижник найняв мене в матері і послав сюди, аби я приніс йому ліхтарню» [4, с. 122]. «... ти б лучче, чим мав би жалувати її, то б найняв де-небудь, то, може, що й було б з неї» [4, с. 177]. Найняти, наймати – 1. Брати, приймати на роботу, службу і т. ін. кого-небудь на певних умовах. 2. Брати для користування що-небудь за плату на певний час. 3. Влаштувати кого-небудь на роботу, службу і т. ін.; віддавати у найми, у розпорядження кого-небудь. 4. Здавати кому-небудь на тимчасове користування, віддавати в найми, в оренду [14, т. 5., с. 97].

Найнятися – 8%: «Найнявся раз Іван до багатого пана на роботу» [4, с. 248]. Найматися, найнятися (куди, до кого, у кого, з інфінитивом і без додатка) – Поступати на роботу, службу по найму [14, т. 5., с. 97].

Індексації артефактів договірної практики представлені іменниками: договір, угода, розписка, документ, контракт, роцот.

Договір – 22%: «Кличе пан парубка: – Ти вже все зробив, але ще мусиш одне виконати. Як відвезеш нас до пекла, то дістанеш подарунок, а ні, то стратимо тебе. ... – Я вас відвезу до пекла, але підпишіть дого-

вір, що масток моїм буде. А якщо не доведу, то можете мене стратити. ... Погодилися, склали договір» [3, с. 391]. «Взявся чорт і підписав договір, що ніколи більше не явиться в царській канцелярії» [4, с. 157] – вербалізація уявлень про письмову фіксацію договору. «Прийшов циган за платнею. А договір був такий: торбу борошна за кісьбу» [3, с. 143] – вербалізація уявлень про усний договір. Договір – взаємне зобов'язання, письмова або усна угода про права та обов'язки між державами, установами, підприємствами та окремими особами [14, т. 2., с. 340].

Угода – 15%: «І підписали вони угоду. Хлопець звільнив одного пальця чортової лівої руки, нечистий кров'ю поклав печатку» [4, с. 157]. Угода – 1. Взаємна домовленість про що-небудь. 2. Договір, за яким встановлюються взаємні зобов'язання щодо чого-небудь. // Згода між ким-небудь на основі якоїсь вигоди [14, т. 10., с. 377].

Документ – 18%: «– Так і так, пресвітлий царю! – І все розповів, як перехитрив і піймав чорта. Радіє цар, а хлопець йому подає документа й каже: – Тут маєте підписаний договір на те, що нечистий до вашої канцелярії більше ніколи не прийде. Прочитав цар договір, похвалив вояка: – Вчинив ти добре» [3, с. 158]. Документ – діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь [14, т. 2., с. 356].

Розписка – 14%: «Наказує цар своїм козакам: – Відвезіть його туди, де взяли. І не залишайте по дорозі карету, а то бандити пограбують його. Як відвезете, то візьміть розписку, щоб я знав, що ви довели його щасливо» [4, с. 195]. Розписка – документ з підписом, який засвідчує одержання чого-небудь. Здавати (здасти) під розписку – здавати щось кому-небудь, вимагаючи письмового свідчення про це [14, т. 8., с. 763].

Контракт – 19%: «А хлопчик ріс як з води, – здоровий, кучерявий, синьоокий. Одного дня він перегорвав няньові папери і знайшов контракт. Прочитав і побіг до вітця. – Няньку, що то за документ?» [4, с. 139]. «І підписали контракт кров'ю з перста» [4, с. 202]. Контракт – письмова угода, договір, за яким сторони, що його уклали, мають взаємні зобов'язання [14, т. 4., с. 269].

Роцот – 12%: «Давайте роцот, бо я вже йду» [4, с. 206]. Роцот – розрахунок – Виплата грошей за роботу, по боргових зобов'язаннях, оплата рахунків і т. ін. [14, т. 8., с. 788]. «Дати роцот» у значенні «розрахуватися» – повністю сплатити гроші кому-небудь за щось [14, т. 8., с. 788].

Досягнення згоди між контрагентами індексується за допомогою різноманітних синтаксичних конструкцій, які вказують на волевиявлення учасників договору чи фіксацію факту домовленості наратором «– Згода! – зрадів Лука і луснув чоловікові в долоню» [3, с. 91]. «– Коли хочеш, ходи до мене в найми! – запропонував велетень Іванові. Погодився Іван і пішов за своїм новим господарем» [4, с. 121–122]. Особиста згода передається прямою мовою з відповідними лінгвокультурними сигналами. 1. Згодний «Як на кулаки, так і на кулаки, ми згодні» [4, с. 58]. «Я давно згодна» [4, с. 60]. 2. Добре «Принци нараз почали його просити, аби віддав їм отих зайців. – Добре, – сказав садівник, – дам вам двох зайців, але дасте мені за них свої золоті яблука» [3, с. 346]. «– Дівчино, може б ти купила у мене оці

коралі? – Добре! – відповіла їй дівчина. Вона взяла грошей і віддала бабі, а та взяла їх і пішла собі геть» [4, с. 181]. «– Добрий день, бабко! – А, добрий день, синку! – пробудилася стара. – Як ти сюди потрапив? – Я службу шукаю – Мені треба слугу. У мене три дні – рік. Як видержиш, заплачу тобі, що лиш будеш просити. А ні – видів стріху? Вже лиш одної голови хибить. Там буде твоя. – Добре, буду служити» [3, с. 171]. 3. Конструкція «як-то» «– Що се у тебе за возок, що сам без коней їздить? – Се мені один пан подарував. – Продай лишень його нам, бо нам треба його: ми ідем у велику дорогу, а у нас нема коней, усе треба наймати. – Ну добре, купить. – А що ж тобі за неї? – Та що? Сто рублів. – Ну так, то й так» [4, с. 45]. «А як іти, то йти» [3, с. 26]. 4. Конструкції «Хай буде...» «Най буде...». «– Хай буде по-твоєму! – погодився Іван» [4, с. 76]. «Най буде!» [4, с. 99]. «– Най буде, берить!» [3, с. 104].

Сутність угоди полягає у вольовому прояві бажання суб'єкта досягти правового результату. Договірні сторони мають свободу у вирішенні питання про укладання угоди, при досягненні домовленості у кожній із сторін виникають певні права та обов'язки. Угода відбувається за умов наявності суб'єктів, підстав, умов та результатів договірної взаємодії. Суб'єкти угод висловлюють і приймають самостійні вольові рішення про різні види взаємовигідної активності. «А я наймусь у цім селі у кого-небудь» [4, с. 113]. «Я заміняю з тобою гуску на коня...» [4, с. 265]. «Продав Грицько борошно в губернії і купив собі добрі шкапові чоботи...» [4, с. 289] Найчастіше учасниками договорів виступають суб'єкти, які чітко усвідомлюють мету погоджених домовленостей. «– Ходім йдеш? – Ходім лиш он на ту гору» [4, с. 70]. «– А куди йдеш? – питає Котигорошко. – Щастя шукати. – Ну то й я туди... – Ходім разом! – Ходім!» [4, с. 75]. «– Ну, – каже змій, – ходім тепер до моєї матері, вона нам вареників наваре. – А підем, то підем» [4, с. 233]. «– Ходім же, – каже змій, – на камінь крутитись. – А ходім, то і ходім» [4, с. 223]. Каузальні двосторонні угоди, представлені у фольклорі, часто не супроводжуються обговоренням умов, що вказує на наявність етнодетермінованих стереотипів договірної практики з певних питань.

Народнопоетичні тексти фіксують уявлення про підстави виникнення договірних відношень. Найпоширенішою мотивацією для укладання угод є інформація (знання), що спонукає суб'єкта до волевиявлення, та необхідність реалізації власних інтересів. «– Я чув, що у вашого короля, дочка дуже нездорова. Хай як вони її не лічать, нічого не подіють: тільки б я її вилічив. – Е, чоловіче, куди тобі! Заморські лікарі нічого не подіють, а ти й подавно! ... Король вийшов до нього та й каже: – Як вилічиш, нагороджу тебе так, що не буде багатшого од тебе у світі, ще й дочку свою віддам за тебе. Пішов той чоловік подивився на неї, а вона вже й кінчається. Він узяв, настругав глухого угла, підкурив – і вона одразу подужчала так, що днів за три і зовсім одужала, знов стала такою, як і перше. Король і всі люди такі стали раді, що й не сказати. Король на радощах і каже цьому чоловікові: – За те, що ти вилікував мою дочку, я її віддам за тебе, та ще, як умру я ти будеш королем на моїм місці» [4, с. 221]. «Обізвався по всьому государству цар, що «хто мені достане такого коня, що буде одна шерстина золота,

друга срібна, то за того оддам дочку і дам йому половину царства» От Ясат і каже попові: – Я, – каже, – зможу такого коня достать. От і написали до царя, а цар одписує і кличе до себе Ясата, а Ясат одказує, що «як йому треба, то нехай сам до мене приїде» Приїхав цар і каже: – Чи це ти похвалявсь достать мені такого і такого коня? – Я, – каже» [4, с. 68–69].

Осмислення змісту угоди фольклорними правосуб'єктами, виражається у деталізації умов її чинності. «– Як хочеш, щоб я тебе не бив, то віддай мені, кучму, гаманець і сопілку» [4, с. 206]. «Попросивсь хлопець у діда і баби пасти корову. Вивів її у поле, а сам заховався у тернину. Прийшли русалки. Вискочив хлопець з тернини – та й половив їх. Пообіцяв. «Якщо одна з вас принесе цілющу воду, то й одпущу». Згодилася одна русалка принести цілющу волю. Одпустив її хлопець. Незабаром принесла вона воду» [4, с. 67]. «Чим тебе нагородити? – питає цар лікаря. – Нічим, мені нічого не треба. – Я дам тобі половину держави. – Мені не треба, бо я не грамотний. – Я дам тобі карету золота. – Як дасте золота, то добре» [4, с. 195].

Результатом угоди може бути дотримання або порушення визначених контрагентами умов. Дотримання умов договорів виражається у передачі виконавцеві погоджених дій матеріальної винагороди, обміні цінностями, здійсненні взятих на себе зобов'язань: «– Чекай, я тобі за добру службу мушу віддячитися. Поклали слуги на віз багато добра і запрягли до воза коней» [3, с. 330]. «Тоді попович Ясат оддав коня цареві, а той дав дочку за його і одділив половину царства» [4, с. 72]. «– Що ж, обіцяла, то слова свого дотримаю. Доведеться за цього сіромаху йти» [3, с. 158]. Порушення умов угоди у фольклорі представлене вербалізаціями уявлень про неадекватні попередні домовленостей, ініційовану однією з договірних сторін. «Чорнокнижник обманув її – не дав грошей» [4, с. 122]. Проявом порушення умов угоди є також невиконання дій, за які було сплачено замовником послуг. «Іде чоловік з сокирою, а бариня сидить під вікном. – Чим ти, – пита, – мужик знімаєшся? – То де діжку, – каже, – наб'ю, де дров нарубаю. – Наймись до мене. – Та й найміть. – Ось набий мені цю бочку, – каже і дає йому уперед гроші. Він узяв ту бочку, порубав у круг на дрова, склав та й пішов собі» [4, с. 238].

Таким чином, народнопоетичний конструкт презентує комплексні характеристики волевиявлення правосуб'єктів, індексовані підстави, умови та результати договірних стосунків. Міжсуб'єктні стосунки, зафіксовані фольклорним конструктом, реалізуються через різноманітні консенсуальні дії – договори. Українські народні казки, думи, пісні, балади містять прямі й опосередковані вказівки на учасників, способи фіксації, характер відплатності, каузальності, строковості, ризикованості домовленостей різних типів. Індексції суб'єктів, об'єктів, процедур, етапів, атрибутів, артефактів взаємовигідних дій представлені широким спектром мовних одиниць (від слова до тексту) і є проявами концептуалізації первісних уявлень культурно-правової сфери.

Перспективи дослідження пов'язуються з порівняльним когнітивно-інтерпретативним аналізом етноперсоніфікованих квантів буденного правового досвіду, відтвореного в українському народному епосі та ліриці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури. – К.: Інститут української мови НАН України, 2009. – 352 с.
2. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси. – К.: Довіра, 2007. – 261 с.
3. Закувала зозуленька [антол. укр. нар. творчості / упорядкув., передм. та прим. Н. С. Шумади]. – К.: Веселка, 1989. – 578 с.
4. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості [збірник текстів / упорядкування, передмова, статті та примітки О.Ю. Бріциної, Г.В. Довженок, С.В. Мишанича]. – К.: Веселка, 1989. – 615 с.
5. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія. – К.: Вища школа, 2008. – 327 с.
6. Лавриненко С.Т. Мовні знаки концептуалізації правової культури у фольклорному тексті (лінгвокультурологічний аналіз різних жанрів українського фольклору). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – 468 с.
7. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи : что категории языка говорят нам о мышлении. – М.: Языки славян. культуры, 2004. – 792 с.
8. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. – Харьков: Право, 2002. – 327 с.
9. Максимович М.А. Сборник украинских песен, издаваемый Михаилом Максимовичем. – К.: тип. Ф. Гликсберга, 1849. – Ч. 1. – 116 с.
10. Максимович М.О. Дні та місяці українського селянина. – К.: Обереги, 2002. – 189 с.
11. Мойсієнко А.К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша. – К.: Сталь, 2006. – 300 с.
12. Пропп В.Я. Фольклор и действительность. – М.: Наука, 1976. – 325 с.
13. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология. – К.: Фитосоцицентр, 2000. – 248 с.
14. Словник української мови : [у 11 т. / редкол. : І.К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – 11 т.
15. Філософія права / відп. ред. О.Г. Данильян. – Харків: Право, 2009. – 208 с.
16. Фрезер Дж. Золотая ветвь: Исследования магии религии. – М.: Терра-Книжный клуб, 2001. – 528 с.
17. Чубинский П.П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии – СПб.: Типография Майкова, 1869. – 715 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ermolenko S.Ya. Linguistic and aesthetic signs Ukrainian culture. - K. : Institute of Ukrainian National Academy of Sciences of Ukraine, 2009. - 352 p.
2. Zhavoronok V.V. Ukrainian ethno-linguistics: Sketches. - K. : Trust, 2007. - 261 p.
3. Chained cuckoo [antol. of Ukrainian folk art / Ed. N.S. Shumada]. - K. : Rainbow, 1989. - 578 p.
4. Kalynov's pipe: Anthology of Ukrainian folk art [textbook / ordering, introduction, articles and notes O.Yu. Britsyna, G.V. Dovzhenok, S.V. Myshanych]. - K: Rainbow, 1989. - 615 p.
5. Kononenko V.I. Ukrainian linguistics. - K. : High School, 2008. - 327 p.
6. Lavrynenko S.T. Language signs conceptualization of legal culture in the folklore text (linguistic and cultural analysis of various genres of Ukrainian folklore). - K. : Dmitri Burago Publishing House, 2014. - 468 p.
7. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: what category of language tell us about thinking. - M. : Languages of Slav. cultours, 2004. - 792 p.
8. Maximov SI. .Legal reality: the experience of philosophical understanding. - Kharkiv: Right, 2002. - 327 p.
9. Maksimovic M.A. Collection of Ukrainian songs, published by Michael Maximovich. - K. : typ. F. Glicksberg, 1849. - Part 1. - 116.
10. Maksimovic M.O. Days and months Ukrainian peasant. - K. : Talismans, 2002. - 189 p.
11. Moysiyenko A.K. Word apertseptsiyniy System poetic text. Decoding of Shevchenko poem. - K. : Steel, 2006. - 300 p.
12. Propp V.Ya. Folklore and reality. - M. : Nauka, 1976 - 325 p.
13. Selivanov E.A. Cognitive onomasiology. - K. : Fitosotsiotsentr, 2000. - 248 p.
14. Dictionary of Ukrainian Language: [11 tel. / Redkol. : I.K. Bilodid (Chairman), etc.]. - K. : Studies. thought, 1970-1980. - 11 tons.
15. Philosophy of Law / ed. ed. O.G. Danilyan. - Kharkov: Right, 2009. - 208 p.
16. Fraser J. The Golden Bough: Studies magic religion. - M. : Terra Book Club, 2001. - 528 p.
17. Chubinskii P.P. Sketch of folk customs and legal concepts in the Ukraine - SPb. : Maikov's Printing, 1869. - 715 p.

Lavrynenko S.T. Folklore legal interpretation of treaties: semantic-cognitive aspect

Abstract. The article presents semantic reconstruction of the fixed in Ukrainian folklore models of contractual relationships. Lingual signs of various treaties have been investigated on the material of folk tales. The use of cognitive and interpretative methodology made it possible to prove that linguo-culturemes, corresponding folklore ideas, presenting agreement precedents, are based on nominal and verbal characteristics of mutually profitable contacts, which deal with marriage contracts, purchase and selling agreements, gift giving, inheritance, labour treaties and service.

Keywords: *linguistic culturology, cognitive interpretation, Ukrainian folklore*

Лавриненко С.Т. Фольклороправовая интерпретация договоров: семантико-когнитивный аспект

Аннотация. В статье представлена семантическая реконструкция зафиксированных украинским фольклором моделей договорных взаимоотношений. На материале народных сказок рассмотрены языковые знаки сделок разных типов. Использование когнитивно-интерпретативной методики позволило доказать, что лингвокультуремы, соотносимые с фольклорными представлениями о договорных прецедентах, опираются на именные и глагольные характеристики взаимовыгодных контактов, связанных с заключением брака, куплей, продажей, дарением, наследованием, трудовыми соглашениями, оказанием услуг и т.д.

Ключевые слова: *лингвокультурология, когнитивная интерпретация, договор, украинский фольклор*